

Suomalaisen sananlaskututkimuksen aikakaudet*

Liisa Granbom-Herranen

Suomalaisilla sanalaskuilla on aina ollut kiinteä yhteys suomalaisen yhteiskunnan muutoksiin sekä yleismaailmallisiin virtauksiin. Kirkon ja valtion suhde vaikutti sananlaskujen muistiin merkitsemiseen jo 1500-luvulta alkaen. 1800-luvun lopulta 1900-luvun puoliväliin asti oli taloudellisella, yhteiskunnallisella ja ideologisella rakenteiden muutoksella vaikutusta perinteiden tutkimukseen Suomessa. Euroopan yhdistymisen myötä on 2000-luvulla ollut jälleen havaittavissa tarve oman kansallisen perinteen tutkimiseen. Tässä katsauksessa tarkastelen suomalaista sananlaskututkimusta ja sen kanssa rinnan toteutettua sananlaskujen keruuta suhteessa oman aikansa murroskautiin.

Arkipäiväiset sananlaskut

Arjen merkitys ja siihen kohdistuvan tutkimuksen suosio korostuvat yhteiskunnallisissa murroksissa (Jokinen, 2005:9). Ajankohdat, jolloin suomalaisten sananlaskujen tutkimus on ollut voimakkaan mielenkiinnon kohteena, ovat liittyneet suomalaisen yhteiskunnan murrosvaiheisiin. Tämä ei kerro varsinaisesta sananlaskujen käytön yleisyydestä juuri näinä aikoina, vaan kansanperinne korostuu kansakunnan tai kieliryhmän hakiessa omaa itseään ja omaa menneisyyttään. Kyseessä on ryhmän olemassaolon tai sen kehityksen kannalta keskeiseksi koettu tapahtuma, joka on usein yhteydessä joko yleismaailmalliseen tai lähialueiden tilanteeseen ja siinä koettuihin muutoksiin (Honko, 1979:142; Dorson, 1963:96). Yleisesti ottaen on suomalaisen perinteen tutkimus ollut vahvasti sidoksissa nationalistisiin pyrkimyksiin (Wilson, 1978:51).

Sananlaskut ovat osa jokapäiväistä perinnettä. Suomessa sananlaskujen tutkimuksella on ollut erityisasema kansanrunouden tutkimuksessa ja sittemmin kulttuurin tutkimuksessa. Sananlaskujen yhteydessä tulee erottaa toisistaan niiden keruu, *paremiografia*, ja tutkimus eli *paremiologia*, joista jälkimmäinen on verrattain nuorta – olkoonkin, että suomalaisen akateemisuuden historiassa kansanrunouden tutkimus kuuluu vanhimpien oppituolien joukkoon. Keruuvaiheen merkitystä ei pidä väheksyä, koska tutkimus tukeutuu keruun tuottamaan aineistoon.

Folkloristisesta näkökulmasta katsottuna sananlasku on lyhyt ja suhteellisen itseenäinen väite, käsky tai toteamus, jonka ihmiset tuntevat ja jota he käyttävät jokapäiväisessä puheessa tai puheen kaltaisessa kirjoituksessa. Paremiologia tuntee ja käyttää useita erilaisia sananlaskun määrittelmiä.¹ Kuten sananlaskututkimuksella, on sananlaskun määrittelylläkin aina ollut yhteys kulloiseenkin aikaan ja sen tarpeisiin. Tieteenalat käsittelevät sananlaskua toisistaan poikkeavasti. Määrittelyjä löytyy yhtä paljon kuin tieteenaloja (Grzybek, 1987:44) tai tutkijoita (Mieder, 2004:2–3). Suomalaisen paremiologian kieli on tähän päivään asti ollut ensisijaisesti suomi. Pienen kielialueen sisäinen tutkimus on mahdollistanut oman tutkimuskäsitteistön käytön, esimerkiksi jaottelua sananparsiin ja sananlaskuihin ei muilta kielialueilta löydy. Käsitteet

yksinkertaistuvat, kun tutkimusyhteydet kansainvälistyvät entisestään: käsitteet "sananlasku" ja "sananparsi" ovat englanniksi yksi ja sama käsite, "proverb". Tutkimuksen kohteena sananlasku kuuluu yleensä folkloristiikan ja kielten tutkimuksen piiriin. Folkloristiikassa kohteena on usein sananlaskujen käyttö puhutussa arkikielessä, kun taas kielitieteissä hyödynnetään pääsääntöisesti kirjallisia lähteitä (Granbom-Herranen, 2010b:216 & 2011:287; Grzybek, 2011). Sananlaskujen tarkastelu sekä perinteessä että kirjallisuudessa kuuluvat olennaisesti suomalaisen paremiologiaan. Keskeistä on ollut tunnistaa sananlaskun käyttäjät, "kansa". Kuten Lauri Honko huomautti, sitä kansaa, jota kansallisromantiikan aika etsi, ei enää ole – jos on koskaan ollutkaan. Nykyisin folkloristiikan näkökulmasta sananlaskujen käyttäjäryhmä voi määrittyä sosiaalisen aseman, ammatin, etnisen taustan, kielen tai minkä hyvänsä ryhmää yhdistävän piirteen kautta. Kansa on korvautunut ryhmän jäsenyydellä (Honko, 1998:1; Harris-Lopez, 2003:105).

Puheesta paperille

Suomalaisen sananlaskun erityispiirre on olla suomenkielinen ilmaus.² Tämän vuoksi se vielä toiseen maailmansotaan asti oli ensisijaisesti suullisessa käytössä, kun taas monilla Keski-Euroopan kielialueilla sananlaskujen on katsottu kuuluneen ensisijaisesti kirjallisuuteen (esim. Hauser, 2012; Schmale, 2012). Folkloristinen paremiografia on keskittynyt suullisen perinteen tallentamiseen. Alkuvaiheessa, 1500-luvulla suomen kieli oli puhekieli, jolle ei ollut olemassa kirjallista muotoa. Myös Raamatun sananlaskut ovat tulleet suomenkieliselle kansanosalle tunnetuksi puhutussa muodossa, osana kansankielisiä saarnoja. Usein kansainvälisessä ja etenkin vertailevassa sananlaskututkimuksessa keskeisiksi ovat muodostuneet kerätyt ja julkaistut sananlaskukokoelmat sekä kaunokirjallisuuden tekstit (Prahla, 1996:5). Sananlaskututkimuksella on ollut toiset lähtökohdat maissa, joissa painettuja kokoelmia sekä muuta kirjallista aineistoa on ollut käytettävissä jopa vuosisatojen takaa (Kuusi, Matti, ²1990 [¹1953]:451–452). Vuoteen 1959 mennessä tallennetut suomalaiset sananlaskut löytyvät pääosin kolmesta teoksesta: R.E. Nirvin ja Lauri Hakulisen kokoelmasta vuodelta 1948 (²1953 [¹1948]), Matti Kuusen toimittamasta julkaisusta vuodelta 1953 (²1990 [¹1953]) sekä Kari Laukassen ja Pekka Hakamiehen kirjasta vuodelta 1978 (³1997 [¹1978]).

Sananlaskukokoelmia on julkaistu suomeksi niiden tallentamisen alkuvaiheista lähtien, mutta niiden vaikutus kansan käyttämään kieleen oli vähäistä, sillä lukutaito suomenkielisen väestön keskuudessa ei ollut yleistä. On mahdollista, että monessa tapauksessa sananlaskujen kerääjät eivät olekaan tarkoittaneet keräyksiään ainoastaan arkistoitaviksi. Tallentamiseen liittyvillä nostalgialla sävyttyneillä tunteilla on voinut olla joko tietoisesti tai tiedostamatta merkitystä sille, mitä tallennettiin. Valmiissa sananlaskujulkaisuissa on aina mukana kerääjän (tai julkaisijan) päätös mukaan otetusta aineistosta. Elias Lönnrot totesi vuonna 1842 ottaneensa mukaan kaiken "paitsi mitkä olivat itsestään mielettömiä vertauksia, eli muuten rietassanaisia, rivoja, joillen ei ole taittu sias antaa" (1981 [1842]:8) ilmeisesti pitämättä tätä ongelmana. Vaikka seuraava käyttäjä saattaa löytää kokoajan maininnat huomautuksista poisjätetyistä aineistoista

(esim. Kuusi, Matti, 1971:100), nämä rajaukset jäävät usein huomiotta johtopäätöksiä tehtäessä. Seuraavat tutkijat tukeutuvat aikaisemmin tehtyihin johtopäätöksiin.

Sananlaskujen – samoin kuin yleensä perinteen – tallentaminen on ollut pääosin miestutkijoiden ja miestutkimusmatkailijoiden tuottamaa aineistoa. Rajoittuminen miesnäkökulmaan ei ole koskenut ainoastaan suomalaista keräysjärjestelmää (Obelkevich, 1994:222). Suomessa niin sananlaskujen kertojat kuin niiden kerääjätkin olivat aina 1900-luvulle asti useimmiten miehiä. Oletettavaa on, että kerääjät kohtasivat matkoillaan pääasiallisesti miehiä ja miesten arjen. Suomalaisiin sananlaskuihin nainen on yleensä liitetty lähinnä luettaessa niistä naista ja naiseutta väheksyviä sävyjä (Kuusi, Matti, 1971; Granbom-Herranen, 2010a). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle aineistoa toimittaneista kansankerääjistä oli 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa noin viisi prosenttia naisia, mutta organisoituihin kenttätöihin ensimmäiset naiset osallistuivat vuonna 1916 (Mikkola, 2012). Huolimatta siitä, että naiset osallistuivat kansanruvouden kenttätöihin, ei heitä siihen juurikaan rohkaistu. Keruuprojekteissa naiset toimivat miesten apulaisina aina 1970-luvulle asti (Apo & Nenola & Stark-Arola, 1998:22). Sen, että varsin suurella todennäköisyydellä puolet suomenkielisestä väestöstä on jäännyt sananlaskujenkin tallentajien tavoittamattomiin, voidaan olettaa vaikuttaneen siihen, mitä sananlaskutallenteet sisältävät ja mihin tutkimus pääosin tukeutuu.

Aikana, jolloin Suomen alue kuului Ruotsin valtakuntaan ennen vuotta 1809, heräsi kiinnostus sananlaskujen keräämiseen ja silloin koottiin ensimmäiset suomenkieliset sananlaskuaineistot (ks. Liite). Uskonpuhdistukseen liittynyt aatteellinen murros loi edellytykset suomalaisen kansan kulttuurin olemassaolon näkemiselle. Suomen kirjakielen luominen oli kenties tärkein tätä tukeva toiminta. Ensimmäinen suomenkielisten sananlaskujen muistintimerkitsijä on Mikael Agricola. *Rucouskiria Bibliasta* (1544) sisältää myös suomalaisia sananlaskuja. Saksalaisilla julkaisuilla oli esikuvallinen vaikutus Agricolan kiinnostukseen suomenkielisiä sananlaskuja kohtaan – Johannes Agricola ja Sebastian Franckin julkaisemat kokoelmat 1500-luvun puolivälissä olivat kansankielisiä, saksankielisiä (Hautala, 1954:26–27 & 34). Ennen kaikkea Agricolan oppi-isä Martin Luther oli innokas sananlaskujen käyttäjä sekä puheessaan että kirjoituksissaan. Hänen mukaansa sananlaskut ovat lähtöisin Jumalan teoista, vaikka ne eivät ole Jumalan sanaa. Lutherin ajatus sananlaskujen perustumisesta Jumalan sanaan siirtyi Agricolan teksteihin (Hautala, 1954:27; Kuusi, Matti, ²1990 [¹1953]:452).

Henrik Floriniuksen vuonna 1702 ilmestynyt kokoelma *Wanhain Suomaisten Tawaliset ja Suloiset Sanan-lascut* (1987 [1702]) sisältää yli 1500 suomenkielistä sananlaskua (Hautala, 1954:49). Florinus laati kokoelmansa 1600-luvun lopulla, jolloin luterilaisen uskon – ja näin ollen myös papiston – aseman vakiinnuttaminen Suomen alueella oli ajankohtaista. Papiston kiinnostusta suomenkielisiin sananlaskuihin saattoi lisätä se, että kansan käyttämät sananlaskut eivät olleet Raamatun sananlaskuja, mutta niiden olemassaolo korosti kansankielisen papiston tarvetta kansan valistajana. 1700-luvun ajatukset periaatteellisesta samanarvoisuudesta (säätynjen puitteissa) sopivat valistukseen. Valistuksen ajan aatemaailma edesauttoi näkemään kansan elämässä mielenkiintoisia ja hyödyllisiä taitoja, joista erityisesti sananlaskuja on pidetty kansan viisauden kiteytyminä.

Se, että Suomi irrotettiin Ruotsista ja siirrettiin osaksi Venäjää, vaikutti kansankielen asemaan.³ Papiston kieli ja asema riippui paljolti paikkakunnasta, samoin talon-

poikaissäätö oli sekä suomen- että ruotsinkielistä. Suurin osa autonomian ajan Suomen alueella asuneista ihmisistä oli suomenkielistä, omistamattomaan luokkaan kuulunutta rahvasta.⁴ Suomen autonominen asema osana Venäjää mahdollisti valtion tukeman suomenkielien ja -kansojen perinteen tallentamisen ja tutkimuksen. Venäläistämismahdollisuus koettiin silti uhkana Suomessa, joten oman kielen aseman korostaminen oli keino tukea autonomista kansallista asemaa. Lönnrotin aloittama kansanrunouden ja sananlaskujen keruu oli yksi vastaus tähän Turun romantiikan kauden aloittamaan kansallistunteeseen ja sen tarpeeseen. Carl Axel Gottlund toteaa *Otava: Eli suomalaisia huvituksia* -teoksessaan tarkoituksena olleen "toteksi näyttää, Suomalaisia ennen olleen viisaampia ja enempi valistuneita kuin nykyisin (myö puhumma ainoastansa moorahvasta)" (1831:22), Vuonna 1818 ilmestyneet Juteinin sananlaskukirja ja Gottlundin väitöskirjan liitteessä olleet sananlaskut ovat Florinuksen kokoelman jälkeen alallaan ajallisesti seuraava tiedossa olevia julkaistuja suomenkielisiä sananlaskukokoelmia.

Sananlaskujen keruun erityisyys 1800-luvulla

Vuoden 1827 Turun suurpalossa suurin osa Turun Akatemiassa säilytetystä julkaisuista ja käsikirjoituksista tuhoutui. Tuhoutuneiden kirjoitusten joukossa oli pääosa siihen mennessä kerätystä sananlaskuaineistosta. 1800-luvun suomenkielisten sananlaskujen tunnetuin kerääjä oli Lönnrot. Hänen kirjasi sananlaskuja etenkin vuosina 1835–1837 tekemillään runonkeruumatkoillaan. Näistä muistiinpanoista ja muiden keräyksistä sekä ennen julkaistuista sananlaskuista Lönnrot toimitti vuonna 1842 ilmestyneen *Suomen kansan sananlaskuja*-teoksen, joka on kuitenkin jo valikoitua aineistoa. Lönnrotin keräykset loivat perustaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston sananlaskukortiston perustamiselle (Apo & Nenola & Stark-Arola, 1998:18).

1800-luvun puoliväli oli Suomen poliittisessa historiassa muutoksien aikakautta. Lainsäädäntö muuttui samalla kun sekä taloudellinen että sosiaalinen elämä kokivat muutoksia (Waris, 1974:9). Suomen sotilasstrateginen asema oli merkittävä siitä huolimatta, ettei autonomian aikana Suomen suuriruhtinaskunnassa sodittu. Rauhan aika mahdollisti kerääjien varsin esteettömän liikkumisen Suomen suuriruhtinaanmaan alueella. Talouselämän kehittymisen ja taloudellisen vakauden lisääntymisen myötä teollisuuden asema alkoi vakiintua ja laajeta vaikuttaen maaseudun ammattirakenteen muuttumiseen. Muita liikkumisen ja siten keräämisen mahdollistaneita muutoksia olivat maan sisäisten kulkuyhteyksien eli rautateiden, maanteiden ja vesireittien kehittyminen. Maaseudulla palkkaussäännön muutos edesauttoi vapaata liikkumista maassa.⁵ 1800-luvun puolivälissä alkoi suomenkielisten sananlaskujen tallentaminen kiinnostaa papiston lisäksi uusia ryhmiä, joita olivat suomenkielisyydestä kiinnostuneet opiskelijat ja tutkijat. Vuonna 1831 perustetun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston kerääjäverkoston perusta oli kansallismielisten ylioppilaiden aloittama keruu 1800-luvulla (Ilomäki, 1998:148). Papiston merkitys sananlaskujen tallentajina väheni. Suomenkielisissä saarnateksteissä sananlaskuilla oli silti edelleen kiistämätön sijansa osana luterilaista jumalanpalvelusta.

Monet eri alojen edustajat ovat oman työnsä ohella kartuttaneet sananlaskukoelmia, vaikka sananlaskujen keruu ei ollutkaan heidän ensisijainen tehtävänsä. Suomalaisen paremiografian erityispiirteenä on 1800-luvulta lähtien ollut sen yhteys sekä lähetystyöhön että tutkimusmatkailuun. Lähetystyössä saarnaajat keräsivät työnsä ohessa myös sananlaskuaineistoa, samoin kuin kielitieteilijät ja sotilastoimissa tiedustelijat tutkimusmatkoillaan (Vesterinen, 2002). Lähetystyöhön kiinteässä yhteydessä olleen sananlaskujen keräyksen aloitti Martti Rautanen 1800-luvulla. Vuosina 1930–32 sananlaskujen keräystä Ovambomaalla organisoi Suomen Tiedekatemian toimeksiannosta 1900-luvun alussa lähetysaarnajana toiminut Emil Liljeblad (Kuusi, Matti, 1970:6–7 & 11). 1900-luvun alussa sosiaaliantropologi Edward Westermarck keräsi runsaasti sananlaskuja tutkimusmatkoillaan (Stroup, 1982). Lähetystyön oikeutus tai velvoite perusteltiin kohdemaan epäkristillisen ja sen perusteella kehittymättömänä pidetyn moraalin kautta, joka ajateltiin voitavan osoittaa kansan käyttämässä sananlaskuperinteessä. Pyrkimys liittää suomalainen tutkimus eurooppalaiseen tiedeyhteistyöhön ja halu kiinnittyä länteen lisäsivät kiinnostusta eurooppalaisiin siirtomaihin suuntautuneeseen tieteellisesti motivoituneeseen tutkimusmatkailuun.

1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Euroopassa vaikutti uusi romanttinen virtaus, joka korvasi realismin ja naturalismin aatteita. Suomessa tämä sai kansallisromanttisen luonteen. Sananlaskujen kiinnostavuuteen vaikutti itsenäistymisen myötä uudenlainen kansallistunne ja nationalismi. Poliittinen fennomania vaikutti Suomessa 1920- ja 1930-luvuilla (Lassila, 2003:10). Suomen "luonnollisten rajojen" katsottiin sisältävän myös sukukielien asuttamat alueet. Akateemisten kansallismielisten miesten toiminnan tavoitteeksi tuli kieliperheen yhdistäminen (Wilson, 1978:63). Tämä oli myös sananlaskujen keräysten aikakautta, jolloin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura organisoi kerääjäverkoston vuonna 1934, ja lehtiin lähetettiin teemakyselyitä 1920- ja 1930-luvuilla. Myös yliopistojen osakunnat toimeenpanivat 1930-luvulla sananlaskukeräyksiä.⁶ Osakuntien kerääjät olivat ylioppilaita, jotka mitä ilmeisimmin ovat edustaneet pääsääntöisesti ryhmää, johon Ilomäen määrittelemät 1800- ja 1900-lukujen vaihteen kansanperinteen kerääjät kuuluivat: "[...] nuoria miehiä, älymystön lapsia, jotka kulkivat etsimässä kalevalaista aitoa runoutta" (Ilomäki, 1998:148). Kuten sata vuotta aiemmin, kyse oli kenties pienen kansakunnan olemassaolon oikeutuksen todentamisesta. Tarvittiin suomalaisuutta, omaa historiaa ja omaa perinnettä. Elettiin isänmaallisten liikkeiden aikaa.

Kaikkina aikoina ovat yhteiskunnallisen muutoksen vaikuttajat hyödyntäneet opetusta ja kasvatusta muutoksen aikaansaamiseksi. Helsingin yliopiston suomen kielen professori Karl August Engelbrekt Ahlqvistin vuonna 1869 toimittama sananlaskukoelma *Valittuja suomen kansan sananlaskuja nuorisoa varten sana- ja asiaselitysten kanssa* sisältää sananlaskuja varustettuina selityksin. Ahlqvistin mukaan selitykset tarvitaan, koska aika on uusi ja "ett'ei nuoriso, varsinkin kaupungeissa ja herrassäädyissä syntynyt, voi selittämättä ymmärtää kaikkia sananlaskujamme, kuin niissä on monesakin osoituksia rahvaan elämänlaatuun, tapoihin ja askareihin, jotka rahvaasta kauempana kasvaneelle eivät voi olla muuta kuin ymmärtämättömiä" (1929 [1869]:4). Myös Florinus ilmoittaa teoksensa esipuheessa julkaisseensa kokoelman sananlaskujen hyödyllisen opettavuuden takia ja vetoaa muun muassa Salomon sananlaskuihin (Hautala, 1954:50). Ei siis ihme, että Suomessakin kieli, kansakoulu ja sananlaskut liitetään

sekä kansallisromanttiseen toimintaan että itsenäisyyden suureen kertomukseen. Kansallisromanttisen ajattelun mukaan sananlaskujen oikea elämä oli maaseudulla, kuten kasvatusympäristön ihanteena oli maalaisidylli. Sananlaskuilla on ollut sijansa jumalanpalveluksissa ja saarnojen yhteydessä toteutuneessa kansanopetuksessa jo aikana, jolloin lukutaito ei ollut yleistä (Heikkinen, ²1989 [¹1983]:61 & 92). Sananlaskut sopivat jo muotonsa puolesta käytettäväksi kansanopetuksessa, säilyvähän sananlaskut esimerkiksi rytminsä vuoksi hyvin muistissa.

Suomenkielisten sananlaskujen tutkimuksen alku

Sananlaskujen tutkimus alkoi Suomessa huomattavasti myöhemmin kuin niiden muistiin merkitseminen ja keruutyö (Liite). Suomalainen sananlaskututkimus noudattelee monin osin suomalaisen kansanrunouden tutkimuksen yleisiä suuntauksia, joita Jaakko Hautala on käsitellyt vuonna 1954 julkaistussa teoksessaan *Suomalainen kansanrunouden tutkimus*. Tutkimus on aina aikakauteen sidottua eikä se siten voi olla yhteiskunnallisesti neutraalia. Varsin henkilökohtaisillakin valinnoilla ohjautuneen tulosten tarkastelun vaikutus kumuloituu myöhempien tutkijoiden tukeutuessa olemassa olevaan tutkimukseen eikä edes tutkijayhteisön yksimielisyys takaa tiedon totuutta (Niiniluoto, 1994:41; Granbom-Herranen, 2008:87). Pienen kansan parissa henkilökohtaisilla ystävyyssuhteilla ja sukulaisuudella on merkitystä. Suomalainen folkloristiikka ja siihen kuuluen sananlaskujen tutkimus on ollut tällainen yhdistävä tekijä, aina Turun Akatemian ajoista tähän päivään asti (Hautala, 1954; Lassila, 2003).

Kansallisuusaatteen ja kansanrunouden tutkimuksen yhteys on Suomessa jäänyt toteavan tarkastelun tasolle. Aatteellis-poliittisena ilmiönä siihen on paneutunut yhdysvaltalainen folkloristi William Wilson väitöskirjassaan vuonna 1978. Vaikka kaikki Wilsonin esittämät väitteet eivät saaneet suomalaisen tiedeyhteisön varauksetonta hyväksyntää, se toi esille tarpeen keskustella politiikan ja folkloristiikan yhteydestä (Honko, 1979:149). Tätä keskustelua ei kuitenkaan juuri käyty. Yllättävää on suomalaisen sananlaskututkimuksen vahva sitoutuminen nationalismiin. Kansallisaatteen voidaan miltei ajatella olevan niin itsestään selvää, että keskustelu on turhaa, mutta vaietuista itsestäänselvyyksistä tulee helposti hyväksyttyjä. Aivan kuin perinteen arvo kyseenalaistuisi, jos tutkimus osoittaa siinä olevan jotain ristiriitaista tai ei-toivottua. Lauri Honko (1979) on ainoa asiaa vähänkään kriittisin äänenpainoin käsitellyt suomalainen tutkija. Kriitikittömyys tuskin miellyttää sen enempää sananlaskuista harrastuneisuuttaan kiinnostuneita ihmisiä kuin niiden tutkimukseen paneutuvia paremiologejaan. Jos sananlaskuja vain rakastetaan kokien ne muuttumattomiksi ja jos niiden tutkimus asettuu arvioinnin tavoittamattomiin, ei sananlaskuilla ole elinmahdollisuutta muualla kuin nationalistisessa kielenkäytössä. Minkään aikakauden perinne ei sinänsä muutu, vaan perinteeseen suhtautuminen vaihtelee tarkasteluajankohdasta riippuen.

Ensimmäinen suomenkielisiä sananlaskuja käsittelevä väitöskirja on latinankielinen, Upsalassa vuonna 1818 julkaistu Carl Axel Gottlundin *De proverbiis Fennicis* (Liite). Kielitieteiisiin kuuluva väitöskirja ansaitsee tulla mainituksi ensimmäisenä suomenkielisiä sananlaskuja käsittelevänä paremiologisena oppinnäytteenä. Suomessa sa-

nanlaskujen kansainvälisesti arvostettu tutkimus on pitkälti perustunut Julius Krohnin (1835–1888) alun perin paikkakunnallis-historialliseksi menetelmäksi nimittämään sekä Kaarle Krohnin (1863–1933) täydentämään maantieteellis-historialliseen menetelmään. Sen perusta on Charles Darwinin evoluutioteoriassa. Lähtökohta on ymmärrettävä, kun muistamme, että Julius Krohn aloitti yliopisto-opintonsa luonnontieteiden parissa (Lassila, 2003:36). Tämän myös suomalaiseksi menetelmäksi kutsutun tarkastelun tavoitteena on selvittää, millaisten vaiheiden kautta nykyinen sananlaskusto on eriytynyt eli mitä sananlaskuja on ollut mihinkin aikaan missäkin ja mistä ne ovat sinne tulleet. Tätä kautta olisi mahdollista löytää sananlaskujen kantamuodot. Menetelmä on edesauttanut perinnearkistojen syntyä ja kehittymistä 1800-luvulta alkaen. Maantieteellis-historiallinen menetelmä antoi tieteellisen perustan paremiologialle sekä sananlaskukokoelmien systematisoinnille. Kokoelmat puolestaan ovat tarjonneet mahdollisuuden suomalaisen sananlaskututkimuksen kehittymiselle (Granbom-Herranen, 2008:78). Krohnin oppilaista A.A. Koskenjaakko julkaisi vuonna 1913 väitöskirjan *Sananlaskututkimuksia I. Laki, oikeus ja oikeudenkäynti suomalaisissa sananlaskuissa* (Liite). Paremiologiassa suomalaisella menetelmällä on ollut, ja on edelleen, kansainvälistä merkittävyyttä. Yhtenä tunnetuimmista Krohnien seuraajista 1900-luvulla mainittakoon folkloristi ja paremiologi Archer Taylor (1890–1973) (Hautala, 1954:276; Honko, 1979:145). Muun muassa Taylorin vuonna 1931 julkaistu määritelmä sananlaskusta on edelleen käyttökelpoinen ja siihen tukeutuvat monet uusimmatkin määritelmät (Taylor, 1994 [1981]; Mieder, 2004).

Sananlaskututkimus folkloristiikan osana

Väitöskirjassaan vuodelta 1950 Matti Kuusi käytti typologiseksi analyysiksi nimittämäänsä tutkimusmenetelmää tutkiessaan Sampo-eeposta (1949). Sananlaskuihin sovellettu typologinen analyysi on edelleen käytössä muokattuna ja sovitettuna tietokonepohjaiseen sananlaskutietokantaan (Lauhakangas, 2001). Sananlaskututkimuksen parissa Kuusi aloitti 1950-luvulla, jolloin Suomessa elettiin jälleenrakentamisen aikaa. Kansallisesti tärkeää oli tuolloin osoittaa suomalaisuudella olevan ikiaikaiset juuret. Tämän aikakauden suomalaiselle yhtenäisyydelle oli merkittävää muun muassa Helsingin olympialaiset, sotakorvauksien maksu sekä Hangon ja Porkkalan alueiden palautuminen Suomelle. 1950-luvulla, maailmansotien jälkeisessä uudessa kansallisen identiteetin etsintävaiheessa kansaluonnetta ja sen määrittelyä tarvittiin Suomen erityisaseman osoittamiseksi. Artikkelissa *Sananparsien suosionmuutoksista* (1953) Kuusi tarkastelee sananparsia nimenomaan kansanluonteen kuvaajina. Yleistävää teemaa Kuusi jatkaa myöhemminkin esimerkiksi vertaillenään käsityksistä naisten asemasta Afrikassa ja Suomessa perustellen näkemyksiään afrikkalaisilla ja suomalaisilla sananlaskuilla (Kuusi, Matti, 1971) sekä yhdistäessään sananlaskujen muutokset asenne muutoksiin (esim. Kuusi, Matti, 1988). Kuusi etsi kansanpsykologisten syysuhteiden näkymistä sananparsissa.

Kuusta voidaan pitää evolutionistina. Häntä ja Martti Haaviota on pidetty viimeisinä suomalaisina maantieteellis-historiallisen menetelmän edustajina (Honko, 1979:146). Maantieteellis-historiallisen menetelmän ja typologisen näkökulman painottumi-

nen olivat vaikuttavina piirteinä suomalaisessa folkloristiikan parissa tehdyissä sananlaskuja käsittelevissä opinnäytteissä Kuusen professuurin aikana. Sananlaskututkimus keskittyi Kuusen ohjauksessa 1950- ja 1960-luvuilla Helsingin yliopiston suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen oppiaineeseen. Kiinnostuksen kohteena olivat tuolloin sananlaskujen maantieteellis-historiallinen selvitys, sananlaskut ja niiden esiintymistiheys, sananlaskut ja niiden erilaiset toisinnot, alueelliset vertailut, sananlaskun synty aika, sen kulkeutuminen paikkakunnalta toiselle ja erilaiset vertailut myös kansainvälisten lainojen tutkimuksena (Liite). 1950- ja 1960-lukujen suomalainen sananlaskututkimus noudatti yleistä kansanrunoudentutkimuksen suuntaa analyysiin pyrkivine tutkimusotteineen. Tähän aikakauteen sijoittuu peräti 11 sananlaskuja käsittelevää pro gradu -tutkielmaa ja kolme lisensiaatintyötä. Väitöskirjoja julkaistiin kaksi, Iris Järviö-Niemisen *Suomalaiset sanomukset* vuodelta 1959 käsittelee sanomuksia ja Pentti Leinon *Strukturaalinen alkusointu Suomessa: Folklorephojainen tilastoanalyysi* vuodelta 1970 (Liite).

1970-luvun alussa, kenties 1960-luvun radikalismien vaikutuksesta, kansanrunouden tutkimus laajeni uusille alueille kuten poplorean ja lasten perinteeseen. Sananlaskut saivat sijansa niissäkin. Kyseessä saattoi olla palautusilmiö eli yhteiskunnallinen tarve modernin liittämistä osaksi sukupolvien perinnettä. Sananlaskuihin liittyviä opinnäytteitä ei tältä ajalta ole, syynä saattaa olla sananlaskututkimuksessa vaikuttaneiden kartoitettavien ja analyysiin pyrkivien käytänteiden yhteensopimattomuus uusien folklorististen kiinnostusten kohteiden kanssa. 1980- ja 1990-luvuilla kognitiivinen tutkimusote valtasi alaa myös suomalaisen paremiologian parissa. Sananlaskututkimuksessa alkoi uusi aikakausi, jonka voidaan katsoa kestäneen 1990- ja 2000-lukujen taitteeseen. Kuusen oppilaat käsitelivät sananlaskuja 1980-luvulla kolmessa pro gradu -tutkielmassa sekä kolmessa lisensiaatintyössä. Vuonna 1986 ilmestyi Pekka Hakamiehen väitöskirja *Venälaisten sananparsien vaikutus karjalaiseen ja suomalaiseen sananparsistoon* (Liite).

1990-luvulta alkaen folkloristiikassa on haettu uusia yhteyksiä sananlaskuille. Väitöskirjoja ei kuitenkaan folkloristisesta sananlaskututkimuksesta julkaistu ja pro gradu -tutkielmiakin tehtiin vain kaksi. 1990-luvulta lähtien sananlaskut ovat olleet usean tieteenalan tutkimusten kohteena. Suomalaisia sananlaskuja käsitteleviä opinnäytteitä on tehty kielitieteissä, taloustieteissä, kasvatustieteissä, kirjallisuuden tutkimuksessa, yhteiskuntatieteissä ja teologiassa. Yhteisyys folkloristiikkaan löytyy siitä, että näissäkin tutkimuksissa käsiteltyjen sananlaskujen suomenkielisen käytön alkupe-
rää on suullisessa kansanperinteessä. Sananlaskuja käyttävässä tutkimuksessa näkökulma on sidoksissa lähtökohtana olevaan tutkimusongelmaan, esimerkiksi sananlaskujen käyttöön psykologisissa testeissä. Tämä ei ole sananlaskututkimusta sinänsä (Granbom-Herranen, 2010b:216).

Merkittävin suomalainen sananlaskututkija ja sananlaskututkimukselle suunnantaja 1900-luvun puolivälistä vuosisadan loppuun on ollut Matti Kuusi. Hän ei itse toiminut kenttätöissä, vaan hänen käyttämänsä aineistot ovat pääasiassa kilpakeräyksiä tai poimintoja aikaisemmista julkaisuista. Monessa tapauksessa aineistot ovat olleet käännöksiä. Hänen johtopäätöksiään arvostetaan edelleen ja niille on annettu autoritaarinen asema, joten uusikin sananlaskuihin liittyvä tutkimus tukeutuu edelleen varsin kriittikömmästä Kuusen tulkintoihin (Granbom-Herranen, 2008:80). Kuusi oli varsin

tuottoisa kirjoittaja ja hänen kiinnostuksensa kohteena olivat usein nimenomaan sananlaskut. Kuusen sananlaskuja koskevan tuotannon tarkastelussa haasteena on erottaa tiedeelliseksi tarkoitettu ja popularisoitu tieto toisistaan. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta on käynnissä viisivuotinen tutkimushanke Kuusen elämäkerrasta. Hankkeen keskeisiä tavoitteita ovat Kuusen elämäntyön temaattisten ja ideologisten päälinjojen hahmontaminen aikansa kontekstissa (SKS-hanke, 2008).

2000-luvulla on valmistunut yksi folkloristiikan alaan kuuluva sananlaskuja käsittelevä väitöskirja, Eija Starkin *Köyhyyden perintö: Tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuuksista suomalaisissa elämäkerta- ja sananlaskuaineistoissa* (2011), sekä neljä pro gradu -tutkielmaa. 2000-luvulla on julkaistu kaksi paremiologiaan sijoituvaa, keskenään eri näkökulmaista sananlaskuja käsittelevää väitöskirjaa: Outi Lauhakan sosiaalipsykologiaan kuuluva *Puheesta ihminen tunnetaan: Sananlaskujen funktiot sosiaalisessa vuorovaikutuksessa* (2004) ja oma kasvatustieteen väitöskirjani *Sananlaskut kasvatuspuheessa – perinnettä, kasvatusta, indoktrinaatiota?* (2008) (Liite).

Suomalaisessa tutkimuksessa sananlaskujen tarkastelu niiden omassa elinympäristössään on toistaiseksi jäänyt vähälle huomiolle toisin kuin monessa muussa maassa tehdyssä kulttuuriantropologisesti suuntautuneessa tutkimuksessa. Tietoja perinteen esittäjistä tai esityskontekstista ei Suomessa ole systemaattisesti kerätty. Tähän on vaikuttanut suomalaisen tutkimustradition keruu- ja arkistointikäytännöt, joissa on painotunut pyrkimys Kalevalan lähdepohjan laajentamiseen sekä toisintojen keruu maantieteellis-historiallisen menetelmän mukaisesti (Tarkka, 2005:11). Sananlaskujen käyttö, käyttäjät ja käyttöyhteys ovat unohtuneet keskityttyessä ensisijaisesti kerääjien ja tutkijoiden tarpeisiin ja näkemyksiin luoda maantieteelliseen ja ajalliseen paikantamiseen sidottu kokonaiskuva. Sananlaskuista on haettu myös filosofisia tai runollisia kuvauksia sekä keskusteltu ryhmäominaisuuksista, kuten kansanluonteesta. Pääasiallinen kiinnostuksen kohde on ollut sananlaskujen rakenne, ja sananlaskuja on vertailtu keskenään niin historiallisina kuin paikallisina perinnetuotteina. Suomalaisessa sananlaskututkimuksessa on ensisijaisesti pohdittu kielellistä kulttuurien tulkinnan problematiikkaa (Lauhakangas, 2004:69). Nyt suomalainen sananlaskututkimus on siirtymässä uuteen aikaan, kun maantieteellis-historiallinen menetelmä on asettunut kognitiivisten, kontekstuaalisten ja funktionaalisten lähestymistapojen rinnalle. Maantieteellis-historiallinen menetelmä on kuitenkin edelleen paremiologiassa käytössä oleva menetelmä.

Murroskaudet ovat osaltaan aiheuttaneet kansallisten asioiden esille tuomisen. Ne ovat myös toimineet pontimena koota ja tutkia sananlaskuja. Kansanrunoudentutkimus on tieteenalana herättänyt pitkään aktiivisesti toimineiden kansallisaatteen kannattajien kiinnostusta. Esimerkiksi Martti Haavio ja Matti Kuusi osallistuivat ainakin Akateemisessa Karjalaseurassa toimintaan, jolla pyrittiin vahvistamaan suomalais-ugrilaiden asemaa, identiteettiä ja keskinäistä yhteenkuuluvuutta. He olivat mukana rakentamassa Suur-Suomea (Wilson, 1978:70). Nationalismin vaikutus ei rajoitu vain perinteenkeuruun innoittajan rooliin, sillä oli vaikutusta aineiston valikoitumiseen. Kansallismielisillä aatteilla on ollut suora yhteys tutkimukseen, oppituolin haltijoihin ja siten myös tutkimusresurssien käytön ohjautumiseen.

Suhtautuminen sananlaskuihin ja kansallisuusaatteet ajan ilmiöinä

Kiinnostus suomalaisiin sananlaskuihin liittyy yhteiskunnallisten murroksen aikaan. Kriisien aikana sananlaskut puhuttavat. Sananlaskut ovat yhteisön eletyn historian tuottamia ilmaisuja, ne kertovat ainoastaan jonkin ilmiön olemassaolosta kyseisenä aikana. Sananlaskut eivät selitä mitään ilmiötä tai perustele ilmiön olemassa oloa. Murrosjaksojen painottuminen sananlaskujen keruun, julkaisemisen ja tutkimuksen yhteydessä ei kuitenkaan kerro varsinaisesta sananlaskujen käytön yleisyydestä juuri näinä aikoina. Kunkin sananlaskujen tallentajan ja tutkijan kohdalla on hyvä kysyä, mitä tapahtui maassamme kulloisenakin aikakautena. Se, että kaksi tai useampi asia ovat samanaikaisia tai peräkkäisiä ei välttämättä rakenna niiden välille syy-seuraus-yhteyttä. Sananlaskujen arvottaminen voi olla tutkijan henkilökohtainen tai hänen aikakautensa edustama näkemys. Usko sananlaskujen erityiseen arvokkuuteen lienee osittain seurausta eri aikakausina uudistuvasta suomalaisuuden itseisarvoisesta korostumisesta. Tämä ikaikainen suomalainen viisauden käsitys elää arjen puheessa edelleen.

Voitaneen ajatella, että 2000-luvun suomalaisuus Euroopan Unionissa on myös suomalaisuuden kriisi. Pienten kansojen aseman koetaan tarvitsevan tukea omasta menneisyydestään, varhaisempien aikojen kansasta. Tähän viittaa Outi Lauhakankaan (2001) 1950-luvulle palautuva tyyppianalyysiin perustuvan luokituksen saattaminen tietokannaksi. Lähetystyön ja sananlaskujen keruun yhdistämistä sekä sananlaskujen popularisointia jatkoi 1980-luvulla Raimo Harjula (2000). Liisa Keltikangas-Järvisen (2000) 1800-luvun kansanluonnetta sananlaskuista kaipaileva asenne vetoaa sananlaskujen ja kansan nostalgisiin yhteyksiin. Viimeisimpään EU:n murroksen tuottamaan ajanjaksoon liittyy myös Sirkka Hirsjärven ja Leena Laurisen (2004) kasvatuksellisesti suuntautunut kiinnostus sananlaskuihin uskomuksina.

Nationalismiin kuuluu positiivisena piirteenä ylpeys omasta taustasta. Negatiiviseksi ilmiöksi nationalismi muuttuu, kun se toimii muiden kansojen tai oman maan vähemmistöjä halventaen. Suomessa lähes luku- ja kirjoitustaidottoman kansan käyttämä kieli nostettiin sananlaskuissa esille ja arvokkaaseen asemaan merkityksellisenä menneisyyden kuvaajana. Ensin tämän teki auttavasti suomentaitoinen papisto Ruotsissa ja sitten ruotsinkielinen sivistyneistö Venäjällä. Kolmannen kerran suomenkielinen perinne koki arvostusta, kun suomenkielisyys siirtymässä ollut kansallismielisten ryhmä haki yhteisyyttä sukukansojen kesken. Tällöin valtakunnan rajat haluttiin saattaa kielen ja perinteen mukaisiksi. Sananlaskut olivat toimineet eräänlaisena perusteluna suomen kielen oikeutukselle ruotsin kielen rinnalla 1600- ja 1700-luvuilla, 1800-luvulla niistä tuli arvokasta perinnettä ja 1900-luvulla ne saivat kansanviisauden statuksen. Nyt, 2000-luvun alussa, on kenties nousemassa esille uusi tarve kansallisen viisauden esille tuontiin ja sen arviointiin – rakenteiden muutoshan on taas voimakkaasti käynnissä. Maaseudun ja kaupungin elämäntapoja sovitetaan yhteen.

Kalevalan nousemista tai sen nostattamista suomalaisuuden kuvaksi voidaan pitää yhtenä syynä sille, että perinnelajina sananlaskut saivat myös Suomessa sakralaisen leiman (ks. esim. Mieder, 1993:36). Suomessa *Raamatun* ja *Kalevalan* sananlaskuilla on ylemmän auktoriteetin asema. Suomenkieliset sananlaskut ovat olleet kyseenalais-tamattomia totuuksia ja muodoltaan muuttumattomia. Niistä tärkeimmät on löydetty-

vissä Kalevalasta ja toiseksi tärkeimmät ovat Raamatusta. Mutta ovatko ne olleet erityisen pyhiä käytössä, suomenkielisen rahvaan parissa ennen toista maailmansotaa? Kalevala ja sen sankarit yhdistyvät runomittaan, kalevalaiseen muinaisuuteen. Kalevalamitasta tuli myös aitojen ja alkuperäisten – "niiden oikeiden" – sananlaskujen tunnus. Tunnetuin lienee "Sitä kuusta kuuleminen, jonka juurella asunto", joka liitettiin vuonna 1917 siemenestä kasvatetun ja vuonna 1931 Helsinkiin istutetun Itsenäisyyden kuusen muistolaattaan.

Näillä kansallisuusaatteilla on varsin kauaskantoiset ja kulttuurissa laaja-alaiset vaikutukset. Varhaisemman tutkimuksen ja tutkimusperinteen kriittinen tarkastelu on aiemman tutkimuksen ja aikaisempien tutkijoiden arvostamista. Tavoitteena on uusien näkökulmien mahdollistuminen ja jo tuotetun tiedon tarkastelu tästä näkökulmasta käsin. Uudistuneessa eurooppalaisuudessa ovat myös sekä suomalainen paremiografia että paremiologia tulleet kansainvälistymisen myötä jälleen kerran ajankohtaisiksi.

Liite: Paremiologian ja paremiografian yhteys aikakausiin

Ruotsi 1500-l 1700-l	Venäjä 1800-l	Suomi 1900-l	Suomi EU:ssa 2000-l
sääty-yhteiskunta suomi ei hallitsevien luokkien kielenä	parlamentarismi -----	myös suomi hallitsevien luokkien kielenä	europarlamentarismi suomen kielen asema?
suomen kirjakieli, kansankieli Raamatun lukuun vakiintunut	muutos:	kulkuyhteydet talous, palkkaussäännön muutos ⇒ teollistuminen, kaupungistuminen alkaa	lukutaito, kirjoitustaito jatkuva muutos
Ruotsi 1500-l 1700-l	Venäjä 1800-l	Suomi 1900-l	Suomi EU:ssa 2000-l

Aatteet ajassa

uskon- puhdis- tus, luteri- laisuus	huma- nismi, valistus	evolutionismi, realismi, natura- lismi	kansallis- romantiikka	itsenäisyys, sisällissota, isänmaalliset liikkeet	II MS, jälleen- rakennus	radi- kalis- mi	eurooppa- laisuus
---	-----------------------------	--	---------------------------	--	--------------------------------	-----------------------	----------------------

Paremiografia

papisto Agricola, Florinus	kerääjät Lönnrot	kansankerääjät SKS: keruukutsut, teemakyselyt	Internet- yhteisöt
		lähetystö, tutkimusmatkat	

Paremiologia

	Gottlund vk (kielitiede) ^A
	Krohnit: maantieteellis-historiallinen menetelmä
	yliopistoihin oppiaineeksi (Hki, ÅA) professuurit
	Koskenjaakko vk (fol) ^B pro gradut(fol) 2 ^C
1950–1970:	Järviö-Nieminen vk (fol) ^D Leino vk (fol) ^E liseniaatintyöt (fol) 3 ^F pro gradut(fol) 11 ^G esitelmää seminaarissa(fol) ^H
1980-luku:	Hakamies vk (fol) ^I liseniaatintyöt (fol) 3 ^J pro gradut(fol) 3 ^K
1990-luku:	vk:t ^L pro gradut (fol) 2 ^M
2000-luku:	Stark vk (fol) ^N vk:t ^O pro gradut (fol) 4 ^P

Viitteet

- * This article has been originally published in *Elore* 19/2 (2012), 165–180 <www.elore.fi/arkisto/2_12/granbom-herranen.pdf> (25.08.2014).
- 1 Sananlaskun määrittelymisen haasteesta, ks. esim. Mieder (2004).
 - 2 Suomessa on myös arkikielisiä ruotsinkielisiä sananlaskuja, joista puhutaan suomenruotsalaisina sananlaskuina. Suomessa ennen itsenäisyyttä kirjalliseen perinteeseen kuuluvat sananlaskut puolestaan ovat pääosin joko ruotsalaisia tai suomenruotsalaisia sananlaskuja.
 - 3 Esimerkiksi 1.8.1863 annettiin Asetus Suomen kielen yhdenvertaisuudesta Ruotsin kielen kanssa suomalaista väestöä koskevista asioista (SA, 1860–1917).
 - 4 Rahvaan kieli on pääasiallisesti ollut suomi, sillä vain noin kymmenesosa suomalaisesta rahvaasta on ollut ruotsinkielisiä (Niemi, 1969:55).
 - 5 30.1.1865 Palkkaussääntö isännille ja palkollisille (SA, 1860–1917).
 - 6 Keräyksistä julkaistiin maakunnittain sananlaskukokoelmia, ks. Granbom-Herranen (2008:79).
- A Gottlund (1818).
B Koskenjaakko (1913).
C Paalanen (ilman vuosilukua); Paloheimo (ilman vuosilukua).
D Järviö-Nieminen (1959).
E Leino (1970).
F Järviö (1957); Leino (1965a); Kuusi, Anna-Leena (1970).
G Vartiainen (1953); Järviö (1954); Partanen (1958); Marjanen (1962); Lehtonen (1963); Laukkanen (1964); Holstila (1965); Laaksonen (1965); Leino (1965b); Appelgrén (1966); Kuusi, Anna-Leena (1968).
H Esitelmää suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen proseminaarissa vuosina 1958–1961: Laakso (1958); Nahkuri (1959); Nirvi (1959); Paavolainen (1959); Tiisanen (1959);

- Vuolle (1959); Rissanen (1960); Neimala (1961); Suhonen (1961); Taalo (1961); Tönkyrä (1961); Vento (1961).
 Hakamies (1986).
 Hakamies (1982); Harvilahti (1982); Laukkanen (1988).
 Hakamies (1980); Harvilahti (1980); Savolainen (1988).
 Paremiologia: Paajanen (1995).
 Piispa (1996); Marttunen (1997).
 Stark (2011).
 Paremiologia: Lauhakangas (2004); Granbom-Herranen (2008).
 Esim. Pettersson (2000); Iranto (2001); Korhonen (2001); Granbom-Herranen (2004).

Kirjallisuus

- Agricola, Mikael. 1544. *Rucouskiria / Bibliasta / : Se on / molemista testamentista / messuramatusta / ia muusta monesta / jotca toysella polella luetellan / cokoonyoymettu Somen Turussa*. Stocholmisa: Amund Lauritzenpoijalda. <www.doria.fi/handle/10024/43445> (27.09.2012).
- Ahlqvist, A[ugust]. 1929 [1869]. "Esipuhe 'Valittuihin sananlaskuihin'." Teoksessa: A[ugust] V. Koskimies (toim.). *Valikoima suomalaisia sananlaskuja: A. Ahlqvistin mukaan julk.* Helsinki: SKS (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 182), 3–10.
- Apo, Satu & Aili Nenola & Laura Stark-Arola. 1998. "Introduction." Teoksessa: Satu Apo & Aili Nenola & Laura Stark-Arola (toim.). *Gender and Folklore: Perspectives on Finnish and Karelian Culture*. Helsinki: Finnish Literature Society (Studia Fennica Folkloristica, 4), 9–27.
- Appelgrén, Henni. 1966. *Eläinten roolit suomalaisessa kansanperinteessä* [Fol.Hki.].
- Dorson, Richard M. 1963. "Current Folklore Theories." *Current Anthropology* 4, 93–112.
- Florus, Henrik. 1987 [1702]. *Sananlaskut: Näköispainos vuonna 1702 ilmestyneestä sananlaskukokoelmasta*. Helsinki: SKS (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 459).
- Gottlund, Carl Axel. 1818. *De proverbiis Fennicis: Dissertatio*. Upsaliae: Zeipel [väitöskirja].
- . 1831. *Otava: Eli suomalaisia huvituksia*. Osa 1. Tukholmissa: M.G. Lundbergin Kirjapajassa.
- Granbom-Herranen, Liisa. 2004. *Sananlaskujen käyttäjät ja käyttöyhteys: Sananlaskut käyttökontekstissaan 'Perinne elämässäni' -kilpakiljoituksen aineistossa* [Fol.Hki.].
- . 2008. *Sananlaskut kasvatuspuheessa – perinnettä, kasvatusta, indoktrinaatiota?* Jyväskylän Jyväskylän yliopisto (Jyväskylä Studies in Education, Psychology, and Social Research, 329) [väitöskirja].
- . 2010a. "Women's Place in Finnish Proverbs from Childhood." *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 46, 95–110.
- . 2010b. "Is a Proverb Always a Proverb?" Teoksessa: Associação Internacional de Paremiologia / International Association of Paremiology (AIP-IAP) (toim.). *3º Colóquio Interdisciplinar sobre Provérbios – ACTAS / 3rd Interdisciplinary Colloquium on Proverbs – PROCEEDINGS: ICP09*. Tavira: Tipografia Tavirense, 215–221.
- . 2011. "Proverb – A Literal Phrase and a Part of Everyday Speech." Teoksessa: Antonio Pamies Bertrán & Juan de Dios Luque Durán & Patricia Fernández Martín (toim.). *Paremiología y herencia cultural*. Granada: Educatori (Colección Granada Lingvistica), 285–293.
- Grzybek, Peter. 1987. "Foundations of Semiotic Proverb Study." *Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship* 4, 39–85.
- . 2011. "Proverb Variants and Variations: A New Old Problem?" [Esitelmä 5º Colóquio Interdisciplinar sobre Provérbios / 5th Interdisciplinary Colloquium on Proverbs-konferenssissa].
- Hakamies, Pekka. 1980. *Venäläisten sananparsien vaikutus karjalaiseen ja suomalaiseen sananparistoon* [Fol.Hki.].
- . 1982. *Venäläisten sananparsien vaikutus karjalaiseen ja suomalaiseen sananparistoon* [Fol.Hki.].

- , 1986. *Venäläisten sananparsien vaikutus karjalaiseen ja suomalaiseen sananparsistoon*. Helsinki: SKS (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 451) [väitöskirja].
- Harjula, Raimo. 2000. *Parempi pakaroitta kuin päätä vailla: 500 itäaafrikkalaista sananlaskua hyvästä elämästä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Harris-Lopez, Trudier. 2003. "Genre." Teoksessa: Burt Feintuch (toim.). *Eight Words for the Study of Expressive Culture*. Urbana et al.: University of Illinois Press, 99–120.
- Harvilahti, Lauri. 1980. *F.L. Čelakovskýn Mudroslovi-teokseen sisältyvien venäläisten ja puolalaisten varoitussananlaskujen formula-analyysi* [Fol.Hki.].
- , 1982. *Sananlaskujen rakenteellisen ja sisällöllisen vastaavuuden ongelmista* [Fol.Hki.].
- Hauser, Stefan. 2012. "Diachrone Beobachtungen zur Phraseologie in der Sportberichterstattung der Tagespresse." [Esitelmä *EUROPHRAS · 2012 Maribor: Frazeologija in kultura / Phraseology and Culture / Phraseologie und Kultur*-konferenssissa].
- Hautala, Jaakko. 1954. *Suomalainen kansanrunouden tutkimus*. Helsinki: SKS (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 244).
- Heikkinen, Antero. ²1989 [1983]. *Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaan: Koulutuksen historia Suomessa esihistorialliselta ajalta itsenäisyyden aikaan*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Leena Laurinen. 2004. *Lempeästi mutta lujasti: Suomalaisia sanontoja ja arkiuskomuksia kasvatuksesta*. Helsinki: WSOY.
- Holstila, Liisa. 1965. *Havaintoja kieltoisutkauksista ja -tokaisuista* [Fol.Hki.].
- Honko, Lauri. 1979. "A Hundred Years of Finnish Folklore Research: A Reappraisal." *Folklore* 90/2, 141–152.
- , 1998. "Folklooriprotsess." *Mäetagused* 6, 1–18.
- Iilomäki, Henni. 1998. "The Image of Women in Ingrian Wedding Poetry." Teoksessa: Satu Apo & Aili Nenola & Laura Stark-Arola (toim). *Gender and Folklore: Perspectives on Finnish and Karelian Culture*. Helsinki: Finnish Literature Society (Studia Fennica Folkloristica, 4), 143–174.
- Iranto, Annamari. 2001. "Tämä maailma on kiperä ja väärä niin kuin pukin sarvi" -lakiin ja oikeuteen liittyvä epäoikeudenmukaisuuden kokemus sananparsissa ja toimittaja Hannu Karpolle lähehtyissä kirjallisissa yhteydenotoissa [Fol.Jsuu.].
- Järviö, Iris. 1954. *Suomalaisista wellerismeistä* [Fol.Hki.].
- , 1957. *Suomalaisista wellerismeistä* [Fol.Hki.].
- Järviö-Nieminen, Iris. 1959. *Suomalaiset sanomukset*. Helsinki: SKS (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 259).
- Jokinen, Eeva. 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa. 2000. *Tunne itsesi, suomalainen*. Helsinki: WSOY.
- Korhonen, Johanna. 2001. *Sädeenteet sananparsien valossa* [Fol.Tku.].
- Koskenjaakko, Aksel Anshelm. 1913. *Laki, oikeus ja oikeudenkäynti suomalaisissa sananlaskuissa. Sananlaskututkimuksia*. Osa 1. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia (Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia, 9/1).
- Kuusi, Anna-Leena. 1968. *Aleksis Kiven fraseologia 'Nummisuutarien' ja 'Canzion' valossa* [Fol.Hki.].
- , 1970. *Johdatusta fraasianalyysiin ja -systematiikkaan: Havaintoja Aleksis Kiven tyyli-ilajeista ja kansankielen fraasityypeistä* [Fol.Hki.].
- Kuusi, Matti. 1949. *Sampo-eeos: Typologinen analyysi*. Helsinki: Helsingin liikekirjapaino (Suomalais-Ugrialaisen Seuran toimituksista, 46).
- , 1953. "Sananparsien suosionmuutoksista." *Virittäjä: Kotikielen Seuran aikakauslehti* 57, 337–345.
- (toim.). 1970. *Ovambo Proverbs: With African Parallels*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia (FF Communications, 208).
- , 1971. "Naisen arvo Suomen ja Ambomaan sananlaskustossa." *Suomen Akatemia* 1, 99–107.
- , 1988. "Lukijalle." Teoksessa: Matti Kuusi (toim). *Rapatessa roiskuu: Nykysuomen sananparsikirja*. Helsinki: SKS, 9–20.
- (toim.). ²1990 [1953]. *Vanhan kansan sananlaskuviisaukset: Suomalaisia elämänohjeita, kansanforismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita vuosilta 1544–1826*. Helsinki: WSOY.

- Laakso, Maija. 1958. *Ei ole vuohi eläin eikä piika ihminen* [Fol.Hki.].
- Laaksonen, Eeva. 1965. *Sanaleikeistä humoristisena ilmaisekineenä sananparsiesimerkistön mukaan* [Fol.Hki.].
- Lassila, Pertti. 2003. *Ihanteiden isänmaa: Julius Krohmin romanttinen fennomania ja kirjallisuus*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lauhakangas, Outi. 2001. *The Matti Kuusi International Type System of Proverbs*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia (FF Communications, 275).
- . 2004. *Puheesta ihminen tunnetaan: Sananlaskujen funktiot sosiaalisessa vuorovaikutuksessa*. Helsinki: SKS (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1001).
- Laukkanen, Kari. 1964. *Kuusalan ja Simititsan sananparisistoa itämerensuomalaisessa perinnekehtäessä* [Fol.Hki.].
- . 1988. *Kuusalan sananlaskut virolais-suomalaisessa perinnekehtäessä* [Fol.Hki.].
- Laukkanen, Kari & Pekka Hakamies (toim.). ³1997 [¹1978]. *Sananlaskut*. Helsinki: SKS (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 346).
- Lehtonen, Pirkko. 1963. *Proverbial Comparisons and Similes in Some Novels by Sir Walter Scott* [Fol.Hki.].
- Leino, Pentti. 1965a. *Suomalaisen sananparren alkusointuisuudesta* [Fol.Hki.].
- . 1965b. *Suomalaisen sananparsiston alkusointuisuudesta* [Fol.Hki.].
- . 1970. *Strukturaalinen alkusointu Suomessa: Folklore pohjainen tilastoanalyysi*. Helsinki: SKS (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 298).
- Lönnrot, Elias. 1981 [1842]. *Suomen kansan sananlaskuja*. Espoo: Weilin + Göös.
- Marjanen, Kaarina. 1962. *Mustalaiswellerismit* [Fol.Hki.].
- Marttunen, Mira. 1997. *Sananlaskuista kaunokirjallisissa kontekstissa: kaunokirjallisissa monologeissa ja dialogeissa esiintyvien sananlaskujen tarkastelua Pentti Haanpään Jutut-novellikokoelman kontekstin perusteella* [Fol.Hki.].
- Mieder, Wolfgang. 1993. *Proverbs Are Never Out of Season: Popular Wisdom in the Modern Age*. New York et al.: Oxford University Press.
- . 2004. *Proverbs: A Handbook*. Westport, Conn. et al.: Greenwood Press (Greenwood Folklore Handbooks).
- Mikkola, Kati. 2012. "Finnish Literature Society and Self-Taught Folklore Collectors." [Esitelmä *Arhiivid ja kogukonnad: Eesti Rahvaluule Arhiivi 85. aastapäeva konverents 24.–25. september 2012, Tartu / Archives and Communities: 85th Anniversary Conference of the Estonian Folklore Archives Tartu, September 24–25, 2012-konferenssissa*].
- Nahkuri, Outi. 1959. *Paljon sillä pitää jauhoja olla, joka jokaisen suun tukkii* [Fol.Hki.].
- Neimälä, Kaisa. 1961. *Hippa-Heikki* [Fol.Hki.].
- Niemi, Onni. 1969. *Pohjakoulukysymys yhteiskunnallisena ongelmana Suomessa: I, autonomian aika*. Turku: Tekijä [väitöskirja].
- Niiniluoto, Ilkka. 1994. "Tiede ja tieteenfilosofia." Teoksessa: V.A. Niskanen (toim.). *Tieteellisten menetelmien perusteita ihmistieteissä*. Helsinki: Yliopistopaino, 38–47.
- Nirvi, Irma. 1959. *Lavian sananlaskuvärennökset* [Fol.Hki.].
- Nirvi, R.E. & Lauri Hakulinen (toim.). ²1953 [¹1948]. *Suomen kansan sananparsikirja*. Porvoo et al.: WSOY (Sanakirjasäätiön toimituksia, 5).
- Obelkevich, James. 1994. "Proverbs and Social History." Teoksessa: Wolfgang Mieder (toim.). *Wise Words: Essays on the Proverb*. New York et al.: Garland Publishing (Garland Folklore Casebooks, 6; Garland Reference Library of the Humanities, 1638), 211–252.
- Paajanen, Timo. 1995. *Scribal Treatment of the Literary and Vernacular Proverbs of al-Mustaṭraf in 15th–17th Century Manuscripts: With Special Reference to Diglossic Variation*. Helsinki: Finnish Oriental Society (Studia Orientalia, 77) [väitöskirja].
- Paalanen, Yrjö E. ilman vuosilukua. *Hevonen suomalaisissa sananlaskuissa* [Fol.Hki.; seminaari-esitelmä].
- Paavolainen, Tytti. 1959. *Sotkamolaiset wellerismit* [Fol.Hki.].

- Paloheimo, Anni. ilman vuosilukua. *Lintuja käsittelevät sananlaskut Suomessa* [Fol.Hki.; seminaari-esitelmä].
- Partanen, Laila. 1958. *Matthias Akianderin sanaparsikäsikirjoitukset* [Fol.Hki.].
- Pettersson, Nancy. 2000. "Flit ger bröd men lättja nöd": *Ordspråk om pengar, rikedom och fattigdom tagna ur Finlands svenska folkdiktning* [Fol.ÅA.].
- Piispa, Jyrki. 1996. *Laiska sananlaskuissa – näkökulmia suomalaiseen laiskuuteen* [Fol.Jsuu.].
- Prahlad, Sw. Anand. 1996. *African-American Proverbs in Context*. Jackson, Miss.: University Press of Mississippi (Publications of the American Folklore Society: New Series).
- Rissanen, Mauno. 1960. *Siinä susi, missä mainitaan: Kansainvälinen sananlasku* [Fol.Hki.].
- [SA]. 1860–1917. *Suomen Suuriruhtinaanmaan asetuskokoelma*. Helsinki: Senaatin kirjapaino.
- Savolainen, Maarit. 1988. *Sananlaskut talonpoikaisnaisen elämäntaakan kuvaajina* [Fol.Jkylä.].
- Schmale, Günter. 2012. "Forms and Functions of Proverbs and Proverbial Expressions in Authentic Conversation: A Corpus-Based Study." [Esitelmä *EUROPHRAS · 2012 Maribor: Frazeologija in kultura / Phraseology and Culture / Phraseologie und Kultur*-konferenssissa].
- [SKS-hanke]. 2008. "SKS:n tutkimustoiminta." <www.finlit.fi/tutkimus/> (20.09.2012).
- Stark, Eija. 2011. *Köyhyyden perintö: Tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuudesta suomalaisissa elämäkerta- ja sananlaskuaineistoissa*. Helsinki: SKS (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1320) [väitöskirja].
- Stroup, Timothy (toim.). 1982. *Edward Westermarck: Essays on His Life and Works*. Helsinki: Societas philosophica Fennica (Acta philosophica Fennica, 34).
- Suhonen, Seppo. 1961. *Virolaissuomalaisia vertauksia* [Fol.Hki.].
- Tarkka, Lotte. 2005. *Rajarahvaan laulu: Tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821–1921*. Helsinki: SKS (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1033).
- Taulo, Tuula. 1961. *Rooman perintö Suomen sananlaskuissa* [Fol.Hki.].
- Taylor, Archer. 1994 [1981]. "The Wisdom of Many and the Wit of One." Teoksessa: Wolfgang Meider & Alan Dundes (toim.). *The Wisdom of Many: Essays on the Proverb*. Madison, Wis.: The University of Wisconsin Press, 3–9.
- Tiusanen, Seija. 1959. *Rinnastussananparret* [Fol.Hki.].
- Tönkyrä, Anneli. 1961. *Ironiset vertaukset* [Fol.Hki.].
- Vartiainen, Anja. 1953. *Huomioita suomalaisista riimisananparsista* [Fol.Hki.].
- Vento, Urpo. 1961. *Merellä silmät, metsällä korvat* [Fol.Hki.].
- Vesterinen, Ilmari. 2002. "Tieteen ja uskon matkamiehiä." Teoksessa: Anja Kervanto Nevanlinna & Laura Kolbe (toim.). *Oma maa ja maailma. Suomen kulttuurihistoria*. Osa 3. Helsinki: Tammi, 428–437.
- Vuolle, Marja-Liisa. 1959. *Naisen itku ja sananparret* [Fol.Hki.].
- Waris, Heikki. 1974. *Muuttuva suomalainen yhteiskunta*. Porvoo: WSOY (Universitatis, 6).
- Wilson, William A. 1978. "The 'Kalevala' and Finnish Politics." Teoksessa: Felix J. Oinas (toim.). *Folklore, Nationalism, and Politics*. Columbus, O.: Slavica Publishers (Indiana University Folklore Institute: Monograph Series, 30), 51–75.